DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojp-05-03-80 Pages: 693-698

Oriental Journal of Philology

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:
http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about

USE OF PUNCTUATION IN ARABIC AND TRANSLATION METHODS

Allayor M. Elmuratov
Senior Lecturer
"Yangi asr" University
E-mail: allayorelmuratov33@gmail.com
Uzbekistan, Tashkent

ABOUT ARTICLE

Key words: Arabic, punctuation marks, translation methods, text style, written speech, cultural context.

Received: 06.03.25
Accepted: 08.03.25
Published: 10.03.25

Abstract: This article analyzes the role and significance of punctuation marks (spelling marks) in Arabic in linguistics and translation. The article examines the system of punctuation marks in Arabic, its syntactic and semantic functions, as well as their significance in translation and methods of changing them. The problems associated with punctuation marks in the process of translation from Arabic to other languages, in particular, into Uzbek, and methods for solving them are analyzed. The article may be useful for those involved in the theory and practice of translation, as well as for those studying the Arabic language.

ARAB TILIDA TINISH BELGILARI NING ISHLATILISHI VA TARJIMA USULLARI

Allayor M. Elmuratov
Katta o'qituvchisi
"Yangi asr" universiteti
E-mail: allayorelmuratov33@gmail.com
O'zbekiston, Toshkent

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Arab tili, tinish belgilari, tarjima usullari, matn uslubi, yozma nutq, madaniy kontekst.

Annotatsiya: Ushbu maqola arab tilidagi tinish belgilari (imlo belgilari) ning tilshunoslik va tarjimadagi o'rni va ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada arab tilidagi tinish belgilari tizimi, uning sintaktik va semantik funktsiyalari, shuningdek, ularning tarjimadagi ahamiyati va ularni

o'zgartirish usullari ko'rib chiqiladi. Arab tilidan boshqa tillarga, xususan, o'zbek tiliga tarjima jarayonida tinish belgilari bilan bog'liq yuzaga keladigan muammolar va ularni hal etish usullari tahlil qilinadi. Maqola tarjima nazariyasi va amaliyoti, shuningdek, arab tilini o'rganish bilan shug'ullanuvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗНАКОВ ПРЕПИНАНИЯ В АРАБСКОМ ЯЗЫКЕ И СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА

Аллаёр М. Эльмуратов
Старший преподаватель
Университет “Янги аср”
E-mail: allayorelmuratov33@gmail.com
Узбекистан, Ташкент

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: арабский язык, пунктуация, приемы перевода, стиль текста, письменная речь, культурный контекст.

Аннотация: В статье анализируется роль и значение арабских знаков препинания (орфографических знаков) в лингвистике и переводе. В статье рассматривается система пунктуации в арабском языке, ее синтаксические и семантические функции, а также их значение при переводе и способы их модификации. Анализируются проблемы, связанные с пунктуацией, и способы их решения при переводе с арабского языка на другие языки, в частности, на узбекский. Статья может быть полезна тем, кто занимается теорией и практикой перевода, а также изучающим арабский язык.

Kirish. Hozirda dunyoning deyarli barcha tillarida “tinish belgilari” degan tushuncha mavjud va ular amalda juda aniqlik bilan qo’llaniladi. Zero, tinish belgilari yozma nutqning ajralmas qismi bo‘lib, ular matnning to‘g‘ri, ifodali va mantiqli bayon qilinishida muhim rol o‘ynaydi. Ular yordamida gaplar va gap bo‘laklari o‘rtasidagi mantiqiy-grammatik munosabatlar aniqlanadi. Bu esa matnning oson tushunilishini ta’minlaydi. Tinish belgilari tilning sintaktik qurilishi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, yozma nutqni aniq va ravon ifodalashda yordam beradi. Ularning to‘g‘ri qo‘llanilishi matnning uslubiy yaxlitligini saqlashga va o‘quvchining matnni tez tushunishiga xizmat qiladi. Shuningdek, tinish belgilari matnning mazmunini to‘g‘ri talqin qilishda ham muhim ahamiyatga ega. Ular yordamida yozuvchining fikrlarini aniq va tushunarli tarzda ifodalash, o‘quvchiga esa matnni to‘g‘ri anglash imkoniyati yaratiladi. Ushbu maqola arab

tilidagi tinish belgilari ining xususiyatlari va ularning tarjimada to‘g‘ri ifodalanish usullari haqida ilmiy tahlil yuritadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko’rsatadiki. dunyoning eng qadimiy va boy tillaridan biri bo‘lgan, arab tilining hozirgi adabiy til me’yorida ham tinish belgilarining ro’li juda muhimdir. Blamizki, arab tilining grammatika tizimi va yozuvi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Tinish belgilarining to‘g‘ri ishlatilishi arab tilining mantiqiy tushunilishi va tarjimasida muhim o‘rin tutadi. Shunday bo’lsada, ko’p holatlarda arab tilidagi yozma matnlarda bu borada ba’zi kamchiliklarga guvoh bo’lamiz. Yoki boshqa tillarda bir necha jumlalardan iborat bo’lgan ma’noni arab tilida bitta nuqta bilan ajratilganini ko’ramiz. Buning quyidagicha tarixiy-ijtimoiy sabablari bor:

1. Arab tili imlosida avval ham hozir ham jumla boshlanishida yoki atoqli otlarda, bosh harfni katta hafrlar bilan yozish qoidasi yo’q.
2. Bir qancha tinish belgilari yordamida tushuniladigan ma’nolar arab tilida ba’zi bog’lovchilar, yuklamalar kabi yordamchi so’zlar vositasida ifoda qilinadi.
3. Arab tilidagi jumlalarda arab bo’lmaganlar ajratishi qiyin bo’lgan farqlar, ya’ni bir jumla tugab boshqa jumla boshlanishi jarayonlarini arablar ona tilini hissiy bilish yo’li bilan farqlab, tabiiy to’gri tushunib oladilar.

Quyida arab tilida ishlatiladigan tinish belgilari va ularning zamonaviy yozuv tizimida vazilarini qisqacha keltirib o’tamiz:

1. Nuqta (.) — Nuqta: Gap oxirida ishlatiladi va fikrning tugallanganligini bildiradi.
2. Vergul (،) — Fosila: Gap bo‘laklarini ajratish va pauza qilish uchun ishlatiladi.
3. Nuqta-vergul (؛) — Fosila manquta: Bog‘liq gaplar orasida kuchliroq bog‘lanishni ifodalash uchun qo‘llanadi.
4. Savol belgisi (؟) — Istimham: Savol jumlalari oxirida ishlatiladi.
5. Undov belgisi (!) — Ta’ajjub: Hayrat, emotsiya yoki kuchli ifodalarni bildiradi.
6. Qo‘shtirnoq (“”) — Aqvos: Iqtibos yoki alohida ta’kidlanadigan so‘zlarni ajratish uchun ishlatiladi.

Natija. Arab tilidan o‘zbek tiliga tarjima jarayonida tinish belgilarining to‘g‘ri talqini matnning mazmunini saqlashda muhim bo’lib asosan quyidagi tarjima usullar ko‘p qo‘llaniladi:

1. Semantik tarjima — bu tilshunoslikda, matnni yoki so'zni boshqa tilga tarjima qilishda, uning asl ma'nosini va mazmunini aniq va to'liq ifodalashga qaratilgan yondashuvdir. Semantik tarjima usulida, tarjimon asl tilning so'zma-so'z tarjimasidan ko'ra, uning ma'nosini va kontekstini hisobga olgan holda matnni tarjima qiladi. Bu usulda asosiy e'tibor so'zlarning aniq ma'nolariga, jumla va fikrlarning tabiiy ravishda o'z tiliga mos kelishiga qaratiladi.

Semantik tarjima bilan bog'liq ba'zi asosiy jihatlar:

a) Ma'no aniqligi: Tarjimon matnning asl ma'nosini aniq ifodalashga harakat qiladi, so'zma-so'z tarjimadan ko'ra, izohli, tushunishni osonlashtiradigan tarzda so'zlar tanlanadi.

b) Kontekstni hisobga olish: Semantik tarjimada, faqatgina individual so'zlarning ma'nosini emas, balki butun matnning kontekstini, mantiqiy aloqalarini ham hisobga olish kerak.

c) Tilning o'ziga xosligi: Har bir tilning o'ziga xos strukturalari va madaniy kontekstlari mavjud, shuning uchun tarjimon buni hisobga olish muhimdir.

Misol uchun, "كيف وجدتم الجو؟" iborasi to'g'ridan-to'g'ri "Ob-havoni qanday topdingiz?" deb tarjima qilinmaydi. Balki, "Ob-havo qanday ekan?" yoki o'rniga qarab "Ob-havo sizga yoqdimi?" degan ma'nolarni anglatadi, va semantik tarjimada shunday tushuncha saqlanadi. Semantik tarjima, ko'pincha to'liq tushunishni va madaniy kontekstni hisobga olishni talab qiladigan murakkab matnlarni tarjima qilishda qo'llaniladi, masalan, dabiiy asarlar, huquqiy matnlar yoki ilmiy ishlar.

2. Strukturaviy tarjima — bu matnning tuzilishini, sintaktik strukturasini va grammatik xususiyatlarini saqlab qolgan holda, bir tildagi matnni boshqa tilga o'zgartirish usulidir. Bu yondashuvda tarjimon matnning tashqi shaklini, jumlalar tuzilishini va grammatik elementlarini imkon qadar asl holida saqlashga harakat qiladi.

Strukturaviy tarjimaning asosiy xususiyatlari:

a) So'zma-so'z tarjima: Matnning har bir so'zi yoki iborasi to'g'ridan-to'g'ri va aniq boshqa tilga o'tkaziladi.

b) Grammatik tuzilmani saqlash: Asl matndagi jumlalar tuzilishi, fe'l shakllari va boshqa grammatik elementlar o'zgartirilmasdan saqlanadi.

c) Madaniy moslashuvning kamligi: Bu usulda madaniy farqlar va kontekst ko'pincha e'tiborga olinmaydi, natijada matn tabiiy va oqimli bo'lmasligi mumkin.

Strukturaviy tarjimaning afzalliklari:

• Aniqlik: Matnning aniq va to'liq mazmuni saqlanadi, chunki har bir so'z va ibora to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinadi.

• Hujjatlar uchun qulay: Huquqiy, ilmiy yoki texnik matnlar uchun, ularning aniq va o'zgarishsiz mazmunini saqlash muhim bo'lganda, strukturaviy tarjima foydali bo'lishi mumkin.

Strukturaviy tarjimaning kamchiliklari:

• Tabiiylikning yo'qligi: Tarjima qilingan matn ko'pincha tabiiy va oqimli bo'lmaydi, chunki tillar o'rtasidagi grammatik va sintaktik farqlar tufayli jumlalar g'ayrioddiy yoki qiyin tushuniladigan bo'lishi mumkin.

• Madaniy kontekstning e'tiborga olinmasligi: Madaniy farqlar va kontekst ko'pincha hisobga olinmaydi, bu esa matnning to'liq tushunilishini qiyinlashtirishi mumkin.

Strukturaviy tarjima ko'pincha huquqiy hujjatlar, texnik qo'llanmalar yoki ilmiy maqolalar kabi matnlarni tarjima qilishda qo'llaniladi, bu yerda aniq va o'zgarishsiz mazmun muhimdir. Biroq, adabiy asarlar yoki nutqning nozik tomonlarini tarjima qilishda, semantik yoki uslubiy yondashuvlar ko'proq afzal ko'riladi.

3. Adaptiv Tarjima — bu matnni tarjima qilishda, asl matnning mazmuni va kontekstini saqlab qolgan holda, qabul qiluvchi til va madaniyatga moslashtirish usulidir. Bu yondashuvda tarjimon matnning asl ma'nosini va mazmunini saqlab qolgan holda, uni qabul qiluvchi til va madaniyatga moslashtirishga harakat qiladi.

Adaptiv tarjimaning asosiy xususiyatlari:

a) Madaniy moslashuv: Matnni qabul qiluvchi madaniyatga moslashtirish uchun, madaniy farqlarni hisobga olgan holda, ba'zi elementlarni o'zgartirish yoki almashtirish mumkin.

b) Kontekstni hisobga olish: Matnning maqsadi va auditoriyasini hisobga olgan holda, ba'zi iboralar yoki tushunchalarni o'zgartirish yoki izohlash mumkin.

c) Uslubiy moslashuv: Matnning uslubini va ohangini saqlab qolgan holda, qabul qiluvchi tilning uslubiga moslashtirish.

Adaptiv tarjimaning afzalliklari:

• Madaniy moslashuvchanlik: Matnni qabul qiluvchi madaniyatga moslashtirish orqali, uning qabul qilinishini va tushunilishini yaxshilash.

• O'quvchi bilan bog'lanish: Madaniy va kontekstual moslashuvlar orqali, o'quvchi bilan chuqurroq bog'lanish va uning qiziqishini oshirish.

• Tabiiylik va oqimlilik: Matnni qabul qiluvchi til va madaniyatga moslashtirish orqali, uning tabiiy va ravon bo'lishini ta'minlash.

Adaptiv tarjimaning kamchiliklari:

• Ma'lumot yo'qolishi: Ba'zi madaniy yoki kontekstual moslashuvlar orqali, asl matndagi ba'zi ma'lumotlar yo'qolishi yoki o'zgartirilishi mumkin.

• Subyektiv yondashuv: Tarjimonning shaxsiy qarashlari va talqinlari matnning mazmuniga ta'sir qilishi mumkin, bu esa turli tarjimonlar o'rtasida farqlarni keltirib chiqaradi.

Misol: "!عيد سعيد" iborasi, to'liq madaniy moslashuvni talab qiladi. Agar uni bevosita tarjima qilsak, "baxtli bayram!" degan ma'no chiqadi, lekin bu o'zbek tilida tabiiy va odatdagi ifoda emas. Shuning uchun, bu kabi iboralarni madaniy kontekstga moslashtirish uchun, "bayramingiz muborak bo’lsin!" yoki "ayyomingiz muborak bo’lsin!" kabi iboralar ishlatilishi mumkin.

Adaptiv tarjima ko'pincha reklama matnlari, adabiy asarlar yoki madaniy kontekstda muhim bo'lgan matnlarni tarjima qilishda qo'llaniladi. Bu usul matnning asl ma'nosini va mazmunini saqlab qolgan holda, uni yangi auditoriya uchun moslashtirishga yordam beradi.

Ushbu tadqiqot davomida arab tilidagi tinish belgilarining ishlatilishi va o‘zbek tiliga tarjima jarayonida yuzaga keladigan ba’zi o’zgarishlar, hamda tarjima usullari qisqacha tahlil qilindi. Tahlillar natijasida ma’lum bo‘ldiki, semantik va adaptiv tarjima usullari ko‘proq stilistik uyg‘unlikka olib keladi. Strukturaviy tarjima esa matnning formal jihatlariga ko‘proq e’tibor qaratadi. Bundan tashqari, tarjima jarayonida kontekstual tushuncha va matn mazmuniga ko‘ra tinish belgilarining to‘g‘ri tanlanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Tadqiqot va tahlillardan xulosa qiladigan bo’lsak, arab tilidagi tinish belgilarining o‘ziga xos xususiyatlari va ularning tarjimada to‘g‘ri ishlatilishi matnning mazmuni va uslubining to‘g‘ri tushunilishida muhim ahamiyat kasb etadi. Tinish belgilarining tarjima usullarida to‘g‘ri tanlash esa ikki til orasidagi mazmuniy uyg‘unlikni ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Abu-Abbas, M. (2019).
2. Arabic Punctuation and its Role in Modern Writing.
3. Al-Khatib, A. (2020). Journal of Arabic Linguistics, 12(3), 45-67.
4. Translation Techniques for Arabic Syntax and Punctuation.
5. Ibrahim, S. (2018). Middle Eastern Studies Review, 8(2), 89-102.
6. The Influence of Punctuation in Arabic Text Interpretation. International Journal of Language and Translation, 5(1), 33–48.